

Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele

İlhan UZGEL*

28 Şubat sürecini yaşamış bir hareket içinden gelen AKP liderliği için dış politika uygulamaları en az iç politikadaki gelişmeler kadar önem taşıyordu. Dış politikada yüzünü doğuya dönen Erbakan'ın aksine Erdoğan, henüz daha yasaklı döneminde yalnızca parti genel başkanı sıfatıyla Beyaz Saray'da Bush tarafından kabul ediliyor, başbakan olduktan sonra ise ilk dış gezilerini AB ülkelerine yapıyordu. Bu tercih partinin İslamcı bir hareketten bir merkez (düzen) partisi kimliğini kazanmaya başladığının temel göstergelerinden biri olarak sunuluyordu.

AKP hükümetinin dış politikasına değinirken dikkat çeken özelliklerine değinmek gerekmektedir. Öncelikle dış politika oluşturma pratiği açısından AKP, Özal döneminin uygulamalarını örnek almış görünmektedir. Hükümet dış politikanın oluşturulmasında Özal dönemi pragmatizmini ve işbiriciliğini anımsatan bir şekilde bürokratik mekanizmalar yanında ve bazı durumlarda onları atlayarak işadamları kökenli danışmanlara dayanma yöntemini benimsedi. Özellikle, Cüneyt Zapsu, Şaban Dişli, Ömer Çelik gibi danışmanlar dış politikanın yapımında doğrudan rol oynayabildiler.

İkinci olarak, dış politikanın yürütüldüğü bölgesel ortam itibarıyla AKP'yi dış politikada rahatlatan ve işini zorlaştıran unsurlar bir arada seyretti. Fakat AKP özellikle PKK eylemlerinin yokluğu, Kıbrıs konusunda Rumların uzlaşmayı istemeyen pozisyonunun deşifre edilmesi gibi fırsatları yeterince değerlendiremedi. Orta Doğu'da Irak'ın işgali ve İsrail'in giderek saldırganlaşan politikaları, AB'de giderek yükselen Türkiye karşıtlığı gibi gelişmeler ise AKP hükümetini dış politikada zorlayan gelişmeler oldu.

* Doç.Dr., A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

Üçüncü olarak, AKP liderliği İslamcı geçmişini reddederek iktidara geldi ve önce kendisinin dönüştüğünü gösterip, sonra da Türk iç ve dış politikasının hassas konularında dönüşüm yaratmaya çalıştı. Bunun bir sonucu olarak, AKPTürkiye'nin dış politikasını, siyasal yaşamı ve kurumsal yapıları kendi konumunu sağlamlaştıracak bir şekilde dönüştürme kaygısını göz önünde bulundurarak yürüttü.

Bir Meşruiyet Alanı Olarak Dış Politika

Her dış politika eyleminin iç politikaya doğrudan ya da dolaylı yansımaları vardır ve bu eylemin ülke içine yansımaları, etkileri olduğu kadar, o kararı alanlara yönelik etkileri de olur. AKP İktidara geldiğinde yalnızca Kemalist kurulu düzen karşısında değil, başını kurumsal olarak TÜSİAD'ın çektiği liberal çevrelerin gözünde de meşruiyet kazanma ve merkeze kaydığını gösterme ihtiyacı hissediyordu. Yani, dış politika ve özellikle AB ve ABD ile ilişkiler içte meşruiyet sorunu çeken AKP'ye dıştan kritik destek sağlayarak bu açığı kapatmasında yardımcı oluyordu.

28 Şubat'a giden süreci tam olarak unutmayan ve neredeyse her eylemi büyüteç altında tutulan bu iktidar için en önemli önceliklerden biri kendi varoluşunu garanti altına almaktı. Bunun yollarından biri Türkiye için kritik bir yere sahip iki temel aktör olan ABD ve AB ile bağlantıları sıkılaştırmak, genel bir ifadeyle Türkiye'nin 1980'lerde hızlı başlayan ve 1990'larda hızını kaybeden küreselleşme sürecine entegrasyonunu derinleştirmekti.

AB'ye üyelik süreci, ABD tarafından ortaya atılmış olan Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi (BOP) ve daha az bağlantılı görünen Kıbrıs politikasını bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

AKP kuşkusuz 2000'lerde AB konusunda Türkiye tarihinin en önemli reform sürecinin gerçekleşmesini sağladı ve uygulamadaki sorunlara rağmen, bu yönde büyük bir kararlılık gösterdi. Küreselleşme sürecinin en belirgin ve düzenleyici mekanizmasını oluşturan AB üyeliği Türkiye'de devletin rolünü yeniden biçimlendirirken, AKP bu sürecin kendisini güçlendirmesinin hesabını yapıyordu. Kemalizmi Türkiye'nin demokratikleşmesi önündeki en önemli engellerden biri olarak niteleyen AB raporları ve ABD merkezli kuruluşların açıklama ve yayınları¹ kuşkusuz AKP'yi memnun ediyor olmalıydı. Dinsel, etnik kimliklerin tanınması ve demokratik alanın genişlemesi karşısında devletin geri çekilmesi, bu konuda kendisini mağdur hisseden AKP liderliğinin işine geliyordu. Devletin merkezinde Silahlı Kuvvetlerin

¹ Stephen Larrabee ve Ian Lesser Türkiye'nin Kemalist devlet anlayışını demokratikleşmenin ve AB üyeliğinin önünde engel olarak görürlerken, günümüz Türkiye'sinin bu haliyle değil AB, eğer girmemiş olsaydı NATO'ya bile üye olmasının zor olduğunu söylemektedirler. *Turkey in an Age of Uncertainty*, Rand, 2003, s. 28-29.

bulunduğu düşünülürse AKP'nin bu konudaki tavrı daha iyi anlaşılabilir. Böylece AKP kendisinin gerçekleştirmek isteyeceği düzenlemelerin AB aracılığıyla yapılması gibi bir kolaylıktan yararlanmak istemişti. Örneğin, laik çevreleri kışkırtmamak için başörtüsü konusunu kendisi doğrudan gündeme getirmeyen hükümet, bunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yoluyla çözmeye çalıştı ama bu taktiği sonuçsuz kaldı.

İktisadi açıdan ise devletin ekonomik hayattan çekilmesi ve özelleştirmelerin hızlanması bir yandan zayıflamasına neden olurken, öte yandan hükümetin burjuvazi karşısındaki itibarını yükseltiyor, Arap sermayesinin de Türkiye'ye gelmesine vesile oluyordu. Devletin iktisadi alandan çekilmesi AKP yandaşlarının ve tabanının iktisadi alandaki varlıklarını artırmak açısından da yeni olanaklar yaratabiliyordu.

ABD ise zaten Türkiye ile ilişkilerini farklı aktörler üzerinden kurabiliyor, gerektiğinde ilişkilerin ağırlığını bir aktörden diğerine yöneltebiliyordu. Soğuk Savaş döneminde güvenlik merkezli ve stratejik ağırlıklı bir ilişkinin hakim olduğu koşullarda askerle ilişkiler önem kazanmış, Özal'ın iktidara gelmesi ve neoliberalizme geçişle birlikte askerler bir dönem geri planda kalmış, 1990'larda Irak'ın çevrelenmesi, PKK'nın yenilmesi, kurulu düzeni zorlayan Erbakan hükümetinin tasfiye edilmesi gibi gelişmeler yine askerleri ABD'nin gözünde önemli kılmıştı. 2000'lerde ise artık ABD Türkiye'de ılımlı İslamcı-liberal koalisyonuyla bağlantılarını güçlendirecekti. ABD'ye yakın durmak öte yandan içteki herhangi bir siyasal/bürokratik aktörün konumunu güçlendiren bir etken oluyordu. Aslında bu durum Türk siyaseti içinde ABD'ye yakın olma konusunda bir iç rekabet de yaratmakta, ABD desteğinin başka bir aktöre kayma endişesi hükümet ya da diğer aktörler üzerinde kısıtlayıcı bir etki yaratmaktadır. AKP iktidarının ABD'li yazarlar ve düşünce kuruluşları tarafından eleştirilmeleri, Washington'un hükümetten desteğini çekerek askerlerle daha yakın bir ilişki dönemine gireceği² ve basında ABD yönetimindeki önemli isimlerin İstanbul'da içlerinde Mehmet Ağar'ın da bulunduğu bazı muhalif siyasetçilerle görüştüğü haberlerinin yansımaları aynı amaca hizmet etmektedir.³

Bu bağlamda, Beyaz Saray'da sıcak bir kabul aslında hükümete üst bir otoriteden verilmiş onay ya da güven tazeleme olarak alınmakta, Türkiye'de siyasetin, ekonominin hükümete olan desteğinin devamını sağlayabilmekte, içte de her şeyin yolunda gittiği, Türkiye başbakanının saygı gördüğü duygusunu yaratabilmektedir.

Dış Politikada AKP "Aktivizmi"

AKP'nin iktidara geldiğinde dış politika danışmanlığı için Ahmet Davutoğlu'yla çalışmayı seçmesi hükümetin siyasal anlayışıyla örtüşmesi açısından anlamlıydı.

² Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 18 Mayıs 2005.

³ *Star*, 10 Haziran 2006.

Davutoğlu, Türkiye'nin yalnızca stratejik öneme dayalı dış politika anlayışından uzaklaşarak tarih ve coğrafi derinliğini temel alan bir tercihe yönelmesi gerektiğini savunuyordu.⁴ Bunun ayakları "komşularla sıfır problem", "çok boyutlu-çok kulvarlı dış politika" ve Türkiye'nin tarih ve coğrafyasından kaynaklanan bir bölgesel sorumluluğu olduğu şeklindeydi.⁵

Gerçekten de AKP döneminde Türkiye'nin komşularıyla ilişkileri geçmiş dönemlere göre daha az sorunludur. Ne var ki, bunun AKP hükümetinden önce başlamış bir sürecin devamı olduğunu belirtmek gerekir. Öncelikle Öcalan'ın 1999'da ele geçirilmesi ve ardından gelen ateşkes Türkiye'nin dış politikasında büyük bir rahatlama sağladı.⁶ Bu sorun Türkiye'nin (iç ve) dış politikasını ipotek altına almış, gerek komşuları, gerekse müttefikleriyle ilişkilerini sorunlu hale getirmişti. 1998'de Suriye ile Adana Protokolü imzalanmış ve genelde bunun hükümlerine uyulmuştu. Yunanistan Öcalan'ın Kenya'daki büyükelçiliğinde yakalanmasından sonra içte radikal Türkiye karşıtı kesimleri kritik pozisyonlardan uzaklaştırabilmiş ve Türkiye politikasını, AB üyeliğini desteklemek de dahil olmak üzere değiştirmiştir. Rusya ve İran'la ilişkilerdeyse enerji konusundaki işbirliğinin temelleri 1990'larda atılmıştı ve ilişkilerde belli istikrar bulunmaktaydı.

Zaten bir önceki Ecevit hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı İsmail Cem bu yeni konjonktürü değerlendirmeye çalışmış, "Komşuluk Forumu" adı verilen bir süreci başlatarak komşu ülkelerle, PKK ile çatışma sonrası yeni bir tamir süreci başlatmıştı. Dolayısıyla, AKP hükümetinin bu süreci devraldığını söylemek mümkündür.⁷

AKP hükümetinin çok boyutlu ve aktif dış politika izlediği ve bu süreçte AB'nin ağırlığının arttığı görüşü de yine tartışmaya açıktır.⁸ Türkiye'nin AB ile ilişkilerine Erdoğan hükümeti yeni bir hız kazandırmış ve 17 Aralık 2004'te üyelik görüşmelerine başlamıştır. Fakat bu zaten Türkiye'nin 40 yıldır süren ve her hükümetin destek verdiği bir politikanın devamıdır ve bunun en önemli destekçilerinden biri ABD'dir.

⁴ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.

⁵ Ahmet Davutoğlu, "Türkiye Merkez Ülke Olmalı", *Radikal*, 26 Şubat 2004.

⁶ "Yunanistan Türk Tehdidi Sloganını Doktrinden Çıkartıyor," *Hürriyet*, 3 Mart 2003.

⁷ Özlem Tür, "Türkiye ve Orta Doğu: Gerilimden İşbirliğine," *AK Partili Yıllar: Doğudan Batıya Dış Politika*, der. Zeynep Dağı, Ankara, Orion Yayınevi, 2006, s. 154-155.

⁸ Bu görüş için bkz. Zeynep Dağı, "Giriş," *AK Partili Yıllar*, s. 8; Burhanettin Duran, "JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation," *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Party*, ed., Hakan Yavuz, University of Utah Press, 2006, s. 294.

AKP zaman zaman görünen iniş çıkışlara ve 1 Mart olayına rağmen ABD ile ilişkilerini yoğun bir şekilde sürdürmüştür. Afganistan'daki işbirliği devam etmiş, hükümet 23 Haziran 2003'te bir kararname imzalayarak İncirlik'ten ABD'nin transit geçişlerine izin vermiş, (bu kararname daha sonra uzatılacaktır), ABD'den alınacak dört AWACS uçağına ilişkin anlaşma daha hükümet kurulur kurulmaz imzalanmış, bu ülkeden 30 F-16 uçağı alımı ve 2014'te yeni nesil F-35 uçağı alma konusunda anlaşmış, ABD'nin terörist olmakla suçladığı şüphelileri sorguladığı CIA uçaklarının Türkiye'yi kullanmasına izin vermiş,⁹ Ocak 2005'te Suriye açıklarında ABD ve İsrail'le ortak tatbikat yapmıştır. Sonuçta, ABD Erdoğan'ı "ikinci bir Özal" gibi görmüş,¹⁰ BOP içinde yakın işbirliğinde bulunmuş, Türkiye 1 Mart'ın ardından Irak konusunda ABD'ye herhangi bir güçlük çıkarmamış, hükümetin ısrarı üzerine iki ülke arasında "Stratejik Vizyon Belgesi" imzalanmıştır.¹¹ Hatta, Erdoğan'a güçlü Yahudi kuruluşu Amerikan Yahudi Kongresi tarafından Ocak 2004'de cesaret ödülü verilmiştir.

Abdullah Gül ve Tayyip Erdoğan'ın BOP doğrultusundaki girişim ve faaliyetleri de bu aktivitenin ve çok yönlülüğün parçaları içindedir. Ahmet Davutoğlu Lübnan krizi sırasında Şam'a giderek burada Hamas liderlerinden Meşal ile konuşmuş ve "Diplomatik çerçeve içinde hareket etmesini, sistem içinde kalmasını telkin ettik" demiştir.¹² Yine Türkiye Suriye'yi Harriri suikastının soruşturulmasında BM ile işbirliği yapması konusunda ikna etmiş, Zalmay Halilzad ile Irak'taki Sünni liderleri, seçimlere katılmaya ikna için İstanbul'da bir araya getirmiş,¹³ kamuoyunda ciddi bir tepki oluşmasına rağmen Lübnan'a asker gönderme kararı alabilmiştir.

Bütün bunların daha çok işaret ettiği nokta, yeni bir uluslararası ve bölgesel ortamda AKP'nin dış politikayı bu gelişmelere uydurması sürecinin yaşanmakta olduğudur. Türkiye gerçekten de Davutoğlu'nun belirttiği gibi bir "köprü" ülke olmaktan uzaklaşmaya başlamış, Orta Doğu bölgesinin dönüşümünde bir model olarak görülmüş, stratejik önemini coğrafya yerine, sistemle kendi uyuşması üzerinden kurmaya çalışan bir dış politika anlayışına yönelmiştir. Dış politikadaki çok boyutluluk bu alanlara yöneliktir. Bu bölgesel çok boyutluluğun Orta Doğu dışındaki yönlerine sonuç bölümünde değinilecektir.

⁹ "CIA Uçakları için Şubata Kadar Süre," *Sabah*, 15 Aralık 2005.

¹⁰ Yasemin Çongar, "Erdoğan'ın ABD'deki İmajı Düzeliyor," *Milliyet* 29 Ağustos 2005.

¹¹ *Radikal*, 27 Nisan 2006.

¹² *Sabah*, 13 Temmuz 2006.

¹³ Kemal Kirişçi, *Turkey's Foreign Policy in a Turbulent Time*, Chaillot Paper, no 92, Eylül 2006, s.80.

Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişi (BOP) ve AKP

Giriş'te de belirtildiği gibi AKP'nin iktidara geliş sürecinde rol oynayan etkenler arasında Irak savaşı ve Türkiye kamuoyuna yanlış bir Şekilde Büyük Orta Doğu Projesi olarak yerleşmiş olan kapsamlı girişim vardı.

Türkiye'de farklı tanımlanan ve algılanan BOP temelinde Yeni Muhafazakarların geniş bir Orta Doğu bölgesinde yükselişte olan radikal İşlam'ın önünü kesmek için uygulamaya koyduğu bir projeydi. Pilot uygulaması Türkiye'deki Milli Görüş Hareketinin ılımlılaştırılması olarak AKP'de gerçekleşen bu model Orta Doğu bölgesi için bir örnek teşkil edecekti. Böylece, radikal İşlamcı hareketler seçim yoluyla iktidara geldiklerinde herhangi bir ekonomik programları olmadığı için Batıyla uzlaşmak zorunda kalacak ve iktidarda yumuşatılacaklardı.¹⁴ Bunun bir rneği de Filistin seimleriydi ve iktidara gelen Hamas, mali kaynaklar kullanılarak İsrail'i tanımaya ve uzlaştırılmaya çalışıldıysa da bu politika bölgeye özgü bir çok nedenden dolayı orada işlemedi.¹⁵ ABD uzun yıllardır srdrdğu bir politika olan Orta Doğu'da diktatrlerle çalışmak yerine, 2000'lerde dönüşümlü olarak denetleyebileceği, seçimle gelip giden siyasi oluşumları tercih ettiğini açıkça ilan etti.

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan siyasal coğrafyadaki değişiklikler ve özellikle 11 Eylül sonrası dönemde "Türkiye modeli" (ılımlı İşlamcı, laik, neoliberalizme bağlı, AB yeliğini hedefleyen, İsrail ve ABD ile yakın ilişki içinde bir dış politika çizgisi) giderek daha fazla önem kazanmaya başladı. Bu da Türkiye'deki ılımlı İşlamcı-liberal koalisyonu ne çıkarttı. Bu yüzden de örneğin gerek Erdoğan gerekse Gl'n söyleminde "Türkiye'nin stratejik önemi" sloganına pek rastlanmıyor.

Bu politika AKP için yeni bir fırsat yaratmış, Türkiye Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği, sonrasında da Irak'ın çevrelenmesi için stratejik öneme sahip olurken, artık İşlamcıları iktidarda sistemle uzlaştırma modelinin uygulandığı bir ülke olarak rejimi itibariyle de önem kazanmıştı. ABD Dışişleri Bakanlığı müsteşar yardımcısı ve eski Ankara Büyükelçisi olan Marc Grossman da bu noktayı vurgulamaktadır ve "Türkiye artık nerede olduğuyla değil, nasıl bir ülke olduğuyla önemlidir" demektedir.¹⁶ BOP zerinden ABD'de prim yaptığını fark eden AKP liderliği, bir çok bölge ülkesi çekingen davranır ve karşı tavır alırken, projenin bölgedeki

¹⁴ Aslında AKP'nin de kapsamlı bir ekonomi programı olmayıp, 2001 krizi sonrasında Kemal Derviş tarafından hazırlanan programı uygulamıştır.

¹⁵ Filistin yönetiminin mali kaynakları kesildiği için uzun süre maaşlar ödenmedi ve Filistinli güvenlik gleri yönetim binalarını bastılar.

¹⁶ "Turkey: Now and in the Future," Video konferans, ABD Dışişleri Bakanlığı, İsrail Washington Büyükelçiliği ve Global Research in International Affairs (GLORIA), Herzliya.

avukatlığına soyundu. Aslında bunun nedeni yeterince açıktı. BOP denen süreç Orta Doğu diktatörlerini iktidar pozisyonlarından uzaklaştırma amacı taşıırken, AKP'yi iktidara taşıdı.

Bu noktada AKP'nin BOP içindeki yerine bakmak, hükümetin bu projeye yaklaşımını daha açık bir şekilde ortaya koyacaktır. Projenin ön çalışması Şubat 2004'te basına sızdırıldığında yani daha resmen ilan edilmemişken, Erdoğan bir televizyon programında Diyarbakır'ın BOP'un merkezi olabileceğini dile getirirken,¹⁷ Gül Mayıs 2004'te Tahran'da yapılan İKÖ toplantısında üye ülkeleri radikal hareketlere karşı önlem almaya ve toplumsal reformları başlatmaya çağırıyordu.¹⁸

Projenin resmen ortaya atıldığı Sea Island'daki (ABD) toplantıya Mısır, Suudi Arabistan gibi önemli Orta Doğu ülkeleri katılmazken, Erdoğan toplantıya katılarak Türkiye'nin projedeki yerini resmileştirdi. Dışişleri Bakanlığının İslam ülkeleri arasında tepki yaratmasından çekindiği için doğrudan "model" tanımlaması yerine "esin kaynağı" ya da resmi adıyla "demokratik ortak" tanımladığı statüyü Türkiye, İtalya ve Yemen'le birlikte üstlendi. Demokrasi Yardım Diyaloğu sürecinde Türkiye'den TESEV'in sivil toplum kuruluşu olarak seçildiği girişimin bu ayağı beraberinde Türkiye'de yapılan bir seri toplantıyı getirdi. Birçok Orta Doğu ülkesinin çekinerek yaklaştığı ve mesafeli durduğu bu projede Türkiye'nin bu hevesli konumu ABD çevrelerinden de beklediği övgüyü aldı. Türkiye hem kendi içindeki değişim hem de bölge ülkelerine model olma açısından takdir görüyor, ABD'nin Ankara büyükelçisi "Türkiye projenin lideridir" açıklamasını yapıyordu.¹⁹ Türkiye BOP çerçevesindeki reformların yapılması konusunda hem istenen toplantı ve konferansların düzenlenmesi sürecini yürüttü, hem de Erdoğan yine BOP çerçevesinde 2005 yılı içinde Suriye, Lübnan, Fas ve Tunus'a ziyaretlerde bulundu. ABD ortaya attıktan iki yıl sonra Orta Doğu coğrafyasının reform süreciyle dönüştürülmesini öngören BOP sürecini yavaşlattı. Bunda bölgede meydana gelen farklı gelişmeler rol oynadı. Irak'ta seçimler yapılabilirdi ama ülke kaosa sürüklendi, Filistin'de Hamas iktidara geldiği halde ılımlaşmadı, İsrail Filistin ve Lübnan'a yönelik yeni bir saldırganlığa yöneldi, Mısır'da yapılan seçimlere başka partiler aracılığıyla seçimlere girme izni verilen Müslüman Kardeşler temsilcileri güçlendi. Dolayısıyla, bu bölgesel gelişmeler de ABD'nin AKP modelini eskisi kadar önemsememesi sonucunu doğurma ihtimalini taşımaya başladı.

¹⁷ Teke Tek Programı, 16 Şubat 2004.

¹⁸ *Radikal*, 29 May, 2003.

¹⁹ ABD Büyükelçisi Eric Edelman'ın Sedat Ergin ile yaptığı söyleşi, *Milliyet* 17 Haziran 2004; Fikret Bila, *Milliyet*, 3 Mart 2006; "Türkiye'nin Başarı Öyküsü," *The New York Times* 28 Şubat 2004; Graham Fuller, "Turkey: A True Model for the Muslim Future," *Newsweek*, 3 Kasım 2004. Bush Haziran 2005'te Beyaz Saray'da Erdoğan ile yaptığı görüşmede BOP'a verdiği destek nedeniyle kendisine teşekkür etti ve Türkiye'nin bu model niteliğini öven bir konuşma yaptı.

1 Mart Tezkeresi, Süleymaniye Krizi ve Türkiye'nin Irak Politikasının Sonu

AKP döneminin en önemli dış politika gelişmelerinden biri 1 Mart 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal sürecinde Türkiye'den asker geçirme talebinin Meclis'te reddedilmesi ile 4 Temmuz'da Süleymaniye'deki Özel Kuvvetler binasına yapılan baskındı. Birbiriyle sıkıca bağlantılı bu iki olay Türk kamuoyunda yeterince tartışılmayan bazı yönleri de sahiptir. Öncelikle hem Erdoğan'ın hem de danışmanlarının özellikle Aralık 2002'de Beyaz Saray'da yaptığı görüşmede Bush ve diğer ABD yönetimi ileri gelenlerine Irak'ın işgali durumunda Türkiye'nin her türlü yardım ve desteği sağlayacağı yolunda güvence verdikleri²⁰ ve ABD'nin 1 Mart'ta tezkere geçmeyince asıl olarak bundan rahatsız olduğunu belirtmek gerek. Zaten Erdoğan ve Gül'e o dönemde Yeni Muhafazakar ekipten Richard Perle ve Paul Wolfowitz gibi isimlerin yakınlık göstermelerinin altında yatan nedenlerden biri de buydu. Aslında gerek Erdoğan gerekse Gül tezkerenin geçmesi için çalışmışlar, milletvekillerini ikna etmek için uğraşmışlardı. Tezkere öncesinde yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında ise askerler kamuoyunun çoğunluğu tarafından istenmeyen bu kararın arkasında duruyor görüntüsü vermek istemedikleri ve bunun yükünü hükümetin üzerine yıkmak istedikleri için açık bir tutum almamışlar, sonuçta bu yönde bir karar çıkarmayınca hükümet de milletvekillerini serbest bırakmıştı.

Bu olayın gözlerden kaçan birkaç boyutu vardır. Birincisi, oylama öncesinde ABD Ankara büyükelçiliğinin AKP'li milletvekillerini gruplar halinde davet ederek, tezkerenin geçmesi konusunda ikna etmeye çalışmasıdır. Bu ikna girişimi kamuoyunda yeterince tartışılmamış, hükümet buna sessiz kalmıştır.²¹

İkinci olarak, Barzani'nin Meclis'teki Kürt kökenli milletvekillerini olumsuz oy vermek konusunda ikna etmeye çalıştığı iddiası da ortaya atılmıştır.²² Barzani Türkiye'nin Amerikan askerlerinin geçişine izin vermesi durumunda kuzey Irak'ta Türk askerinin konuşlanmasını engellemek istemişti.

Tezkere'nin geçmemesinin yaratacağı olumsuz etkilerden çekinen AKP hükümeti kısa bir süre sonra İncirlik üssünü ABD uçaklarına açacak, asker göndermek için ikinci bir tezkere geçirecek ama ABD Saddam'ı yendikten sonra Kürtlerle arasını bozma pahasına böyle bir öneriyi kabul etmeyecektir. Gerçekten İncirlik üssü gerek Afganistan gerek Irak için kullanıma açılacak, Savunma Bakanı Vecdi Gönül "tezkereyi geçirmedik ama 4,300 uçuşa izin verdik" diyecektir.²³ Erdoğan ise *The*

²⁰ Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, Ankara, Destek Kitabevi, 2006, s. 161,211.

²¹ *Akşam*, 27 Mart 2006.

²² Michael Rubin, "Comedy of Errors," *Turkish Policy Quarterly*, (Bahar 2005).

²³ *Hürriyet*, 18 Mayıs 2005.

Wall Street Journal gazetesinde kendi adıyla çıkan bir yazıda “Ülkem Sadık bir Dostunuz ve Müttefikinizdir” diyerek hasarı tamir etmeye çalışacaktır.²⁴

1 Mart olayı bir başka kritik noktayı daha gösterdi. Türkiye’de savaş öncesinde sayısı büyük artış gösteren çok sayıda stratejistin öngörülerinin aksine, ABD Türkiye cephesini kullanmadan da Irak’a girebildi ve Bağdat’ı ele geçirmesi çok kısa sürdü. Bir olasılık hükümet çevrelerinde ve danışmanlar arasında da Türkiye’nin yardımı olmadan işgalin gerçekleşmeyeceği görüşü kabul görmüş olmalı. Bu olayın gösterdiği şey aslında Türkiye’nin coğrafi konumunun statik bir tarzda ele alınmış olduğu, ABD’nin 1990’ların ortalarından itibaren Askeri İşlerde Devrim (*Revolution in Military Affairs*) girişimi çerçevesinde gerçekleştirdiği büyük atılımı fark edememiş olmasıydı.

Dahası aynı coğrafi bölgede Türkiye’ye rakip yeni ülkelerin ortaya çıkmış olmasıdır. Romanya ve Bulgaristan ABD’nin Irak’ı işgali sırasında kullandıkları üsleri sürekli kılmak için bir süredir neredeyse birbiriyle yarışıyorlar. Azerbaycan’da İlham Aliyev İran’a yönelik bir operasyon olasılığına karşı ABD ile işbirliği yapabileme çabası içinde üs tahsis ederek, bir “renkli devrime” maruz kalmamanın hesabını yapıyor. Gürcistan 2003 “Gül devrimi”nden sonra ABD ile ilişkilerini güçlendirip Afganistan ve Irak’a asker gönderirken, Ermenistan da son dönemde ABD ile yakınlaşmanın yollarını arıyor.²⁵ Kuzey Irak’ta ise Barzani ABD’nin sürekli bir üs kurmasını²⁶ Türkiye ve İran’a karşı güvenliğinin garantisi olarak görüyor. Geçmişte Türkiye’deki ABD üslerinin Sovyetlere karşı bir güvenlik arayışının sonucu olarak meşrulaştırıldığı düşünülürse, bu durumun yaratmış olduğu ironi anlaşılabilir. Eski Ankara büyükelçisi Mark Parris ve Türkiye uzmanı Ian Lesser de Irak’ın işgalinden sonra Türkiye’nin eski stratejik önemini kaybettiğini açıkça belirtiyorlar.²⁷

Türkiye’nin artık stratejik önemi olmayan bir ülke olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Ama buna ayrıcalıklı, bulunmaz ve olmazsa olmaz bir rol atfetmenin artık gerçekçi bulunmadığını belirtmek gerek. Stratejik konum açısından yaklaşıldığında 2003 sonrası dönemde çok sayıda stratejik öneme sahip ülke içinde Türkiye’nin önemsiz değil ama diğerleri kadar önemli olduğu bir döneme geçildi. 11 Eylül sonrasındaki konjonktürde Türkiye’nin yaşadığı dönüşümün öneminin farkında olan AKP’nin bu gelişmeden memnun olduğu tahmin edilebilir.

²⁴ Recep Tayyip Erdoğan, “My Country is Your Faithful Ally and Friend,” *The Wall Street Journal*, 31 Mart 2003.

²⁵ Jonathan Eric Lewis, “Replace Turkey as a Strategic Partner?” *Middle East Quarterly*, (Bahar 2006).

²⁶ Rubin, “Comedy of Errors.”

²⁷ Ian Lesser, “Turkey, the United States and the Delusion of Geopolitics,” *Survival*, (Bahar, 2006).

AKP'nin ABD ile ilişkileri onarmaya çalıştığı sıralarda, ABD için bayram olan 4 Temmuz 2004'te Amerikan askerlerinin Süleymaniye'deki Özel Kuvvetlerin binasını basması Türkiye'de doğal olarak bir şok etkisi yarattı. Resmi tatil olduğu için özellikle seçildiği anlaşılan bu gün nedeniyle Türkiye Washington'da görüşecek bir muhatap bulamadı. Gözaltına alınan 11 Türk subayı ABD tarafından terörist ve direnişçilere uygulanan standartla başlarına çuval geçirilmiş şekilde Bağdat'a götürerek 55 saat gözaltında tutuldu.

50 yıl boyunca NATO içinde müttefik olan, kuzey Irak'ta 1990'ların başından beri ortak hareket eden Türkiye'ye yönelik bu muamele askerleri hedef alıyor gibi gözükse de sonuçta Türkiye'nin onurunu kırmayı da hedefliyordu.

ABD bir müttefikinin kendisini günlerce oyalayıp, gemilerini İskenderun limanında bekletmesine ve sonunda reddedilmesine yönelik tepkisini bir şekilde göstermiş oldu.

Tezkere'nin ardından iki gazeteciyle yaptığı görüşmede dönemin Savunma Bakan yardımcısı Paul Wolfowitz kendisinden beklenen liderliği göstermediği için Silahlı Kuvvetleri suçlamıştı. Türkiye'nin kuzey Irak politikası 1996 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu tarafından Genelkurmay Başkanlığına devredilmiş, Genelkurmay da Özel Kuvvetleri görevlendirmişti.²⁸ Dolayısıyla, ABD 50 yıldır Türkiye'deki en önemli bağlantı noktası olan askerleri bir şekilde cezalandırıyor, hükümetin bu konudaki tepkisi etkisiz kalıyor, Başkan Bush'un Erdoğan'a gönderdiği mektup hiçbir şekilde özür içermiyordu. Genelkurmay Başkanlığı'ndan da aslında, olayın ağırlığına karşılık gelecek bir tepki gösterilmedi. Hatta, Genelkurmay Başkanı olaydan üç gün sonra Türkiye'deki görev süresi sona eren ABD büyükelçisiyle görüşmekte bir sakınca görmedi.²⁹ Tampa'daki CENTCOM karargahında görevli Türk subayı geri çağrıldı ama sonra tekrar görevinin başına döndü.

Süleymaniye olayının simgesel olmanın ötesindeki anlamı Türkiye'nin kuzey Irak politikasındaki dönüşümü gerçekleştirmiş olmasıdır. Türkiye'de medyaya yeterince yansımamış da olsa, ABD işgal sonrasında Türkiye'nin kuzey Irak'taki askeri varlığından rahatsızlığını pek çok defa dile getirmiş, hatta bir seferinde askeri konvoya baskın düzenlenerek silahlarına el konmuştu. Sonuçta kuzey Irak'taki Türk askeri varlığını ABD açısından anlamlı kılan şey Saddam'ı çevreleme bağlamında gelişen dinamiklerdi. Yani, kuzey Irak'taki Türk-Amerikan işbirliğinin parametreleri değişmiş, bölgede bulunan Türk askerleri, Saddam'ın olmadığı ve ABD'nin Kürtlerle işbirliğine yöneldiği bir ortamda Amerikan yetkilileri tarafından sorun çıkarma potansiyeline sahip unsurlar olarak görülmeye başlanmıştı. ABD kendisine sorun çıkarttığını düşündüğü Türkiye'nin, işgal sonrasında elinde bir koz olarak bulunduracağı PKK'ya

²⁸ Fikret Bila, "Özel Siyaset Belgesi ve Rumsfeld," *Milliyet*, 20 Temmuz 2003.

²⁹ Murat Yetkin, *Tezkere*, İstanbul, Remzi, 2. baskı, s. 193.

yönelik faaliyette bulunma olasılığını ve Türkmenleri denetleme çabasını hoşgörülle karşılamak gibi bir zorunluluğu olmadığını biliyordu.

ABD zaten bununla da yetinmeyecek ve Eylül 2003'te Dubai'de 8,5 milyar dolarlık kredi anlaşmasına "Türk askerlerinin tek taraflı olarak kuzey Irak'a girmemesi" şartını da koydurarak hukuksal açıdan da Türkiye'yi bağlayacaktır.³⁰

Böylelikle, kamuoyunda "kırmızı çizgiler" olarak bilinen ve Türkiye'nin Irak'ta etnik bir federasyonun kurulmaması, Irak'ın bölünmemesi, Türkmenlerin haklarının korunması, PKK faaliyetlerine izin verilmemesi gibi unsurları içeren politikasına bu olayla bir bakıma son verilmiş oldu.³¹ ABD, AKP hükümetinin sonradan çıkarttığı asker gönderme talebini de geri çevirecektir. Bundan sonra Kürtler Kerkük'te hızla nüfus yapısını değiştirecek, tapu binasını yakacak, ABD ordusu Telafer'de Türkmenlere yönelik sert operasyonlar yürütecek ve onların siyasal temsil hakkını ellerinden alacak, bütün bunlar karşısında Türkiye'nin Türkmenlere yönelik herhangi bir girişimi olamayacaktır.

Dolayısıyla, AKP döneminde Türkiye'nin 1980'lerin başında önce Saddam rejimiyle işbirliği içinde "sıcak takip" yöntemiyle, bu sona erdikten sonra fiilen, 1991'deki Körfez Savaşından sonra ise ABD ile işbirliği içinde geliştirmiş olduğu kuzey Irak'taki varlığı ve nüfuzu sona ermiş oldu.

Bu gelişme yalnızca Irak'taki Türkmenlerin baskıya uğraması karşısında ya da kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin oluşumu sürecine Türkiye'nin seyirci kalmasıyla sınırlı değildir. PKK'nin bölgedeki varlığı ve 2004'ten itibaren başlayan eylemlerinin Türkiye'de Kürt sorununun aldığı biçim ve Türkiye'deki toplumsal psikolojiye yönelik etkileri en az yukarıdaki gelişmeler kadar önemlidir.

Öncelikle Irak'ın işgalinden sonra 1990'lardan sonraki dinamikler değişmiş, ABD kuzey Irak üzerinden Kürt sorununun temel belirleyici aktörü haline gelmiştir. Kürt sorununa müdahil olmaya çalışan Almanya ve Fransa gibi Avrupalı aktörler devreden çıkmıştır.

Barzani ve Talabani ABD'nin bölgede dayandığı müttefikleri olurken kuzey Irak'taki Kürt oluşumu giderek merkezden kopacak, fiili bir devlete dönüşecektir. Türkiye ise 1991-2003 arasında iktidara gelen bütün siyasal partilerin desteklediği Çekiç Güç aracılığıyla bölgenin askeri olarak korunmasını sağlarken, işgal sonrasında ticaret, yatırım, elektrik verme, petrolü işleme gibi yollarla ekonomik olarak ayakta kalmasını sağlayacaktır.

³⁰ Yetkin, *Tezkere*, s. 201-202.

³¹ Serhat Erkmen, "4 Temmuz'dan Sonra Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Askeri Varlığı," *Stratejik Analiz*, Ağustos 2003, s. 48-52.

Türk Dış Politikasında Dönüşüm: Kıbrıs

Kıbrıs 1950'lerden beri Türk dış politikasındaki temel dönüm noktalarının belirlendiği alan olagelmişti. 1964 Johnson Mektubu, 1974 müdahalesi, ABD ambargosu, AB ile ilişkilerdeki yeri bunlardan en önemlileridir. 1980'lerde Özal Kıbrıs'ın Türkiye'nin sırtında bir yük olduğunu ileri sürerek Denктаş'ı çözüme zorlamış, tıpkı Annan Planında olduğu gibi, Rum lideri Kipriyanu Ocak 1985'te New York'taki anlaşmayı imzalamaktan son anda vazgeçmişti.

Türk iç ve dış politikasını dönüştürme misyonunu üstlenen AKP'nin belki de en önemli dış politika girişimi Kıbrıs sorununda gerçekleşti.

Kıbrıs konusunda toplumlar arası doğrudan görüşmeler Ocak 2002'den itibaren Lefkoşa'da Denктаş ile Klerides arasında başlamıştı. Bu dönemde henüz Ecevit başbakanlığındaki koalisyon hükümeti devam ettiği için, Denктаş en azından hükümetin desteğini arkasına alarak hareket edebiliyor, üzerindeki baskıyı azaltabiliyordu. Bu sırada Kasım 2002'de BM Genel Sekreteri Kofi Annan da hazırladığı planı taraflara sundu.³² Planla ilgili tartışmalar sürerken seçimler yapıldı ve AKP iktidara gelince Kıbrıs sorunu için yeni bir açılımın gerçekleşmesi kolaylaştı.

İktidara, 1974'te Kıbrıs harekatı gerçekleştirildiğinde Ecevit'i adanın hepsini almadığı için eleştiren Erbakan'ın yanında yetişen bir grup gelmişti. Fakat Erbakan'ın yanında yetişen bu grup 2000'lere gelindiğinde Türkiye'nin geleneksel Kıbrıs politikasında en radikal dönüşümü gerçekleştirecekti. Özellikle Erdoğan, bu sorunda Özal çizgisini izleyerek her ne pahasına olursa olsun çözüm politikasına yönelecektir. AKP'nin seçim bildirgesinde hem Kıbrıs sorununa "mutlaka" bir çözüm bulunması gerekliliğinden söz ediliyor, hem de "Belçika modeli"nden bahsediliyordu. AKP iktidarda ama kendisi daha başbakan olmadığı dönemde Erdoğan "Belçika modeli"nden söz edecek, ilk ziyaretini Yunanistan'a yapacak fakat gelen tepkiler üzerine bu öneriden çabuk geri adım atacaktır.

Bu süreçte net olan bir nokta ABD'nin artık adada Denктаş gibi bir liderin varlığından rahatsız olmasıdır. Aslında Denктаş siyasal çizgi olarak 1990'lara kadar ABD karşıtı bir lider olarak tanımlanamaz. Fakat 1990 sonrası dönemde, artık Soğuk Savaş karakterini yansıtan, çözümsüzlüğün simgesi olarak görülen bir lider tipinin yeni ortama uyum sağlamadığını düşünmektedir. Washington AKP hükümetinin kurulmasını takiben Denктаş'ın yeniden seçilmesine karşı olduğunu ve "adada çözüme daha yakın liderleri destekleyeceğini" açıklamıştır.³³

³² Planın ana hatları garip bir şekilde önce Rum tarafından gazetelerde yer aldı.

³³ *Hürriyet*, 24 Ocak 2003.

Öte yandan, Türkiye’de AKP çizgisi de artık adada çözümsüzlüğü çözüm olarak gören, statükonun devamını savunan perspektifin terk edilmesinden yanadır.

Bunun nedenlerine gelince. Öncelikle, AKP hükümeti ABD ve AB tarafından paylaşılan çözüm perspektifinin peşinden gittiği görüntüsünü vermektedir. Kıbrıs sorunundaki gerçekten cesur çıkışı, AKP’nin eski kimliğini yadsımasının en çok somutlaştığı alanlardan biri olmuştur. ABD kaynakları özellikle iktidarının ilk iki yılında AKP hükümetini överken Kıbrıs konusundaki politika değişikliğine vurgu yapmaktadırlar.³⁴ Eğer Türkiye’de bir hükümet Kıbrıs konusunda geleneksel, kemikleşmiş politikayı terk edebiliyorsa, bu başka alanlarda yapacaklarının da karinesini oluşturmakta, bu konuda güven vermekte, cesaretini kanıtlamaktadır.

İkinci olarak, Kıbrıs sorunu 1960’lardan beri Türkiye’de yalnızca bir dış politika sorunu olmayıp, doğrudan iç politikadaki dengelerin, çekişme ve birbirini test etmenin en önemli alan ve araçlarından biri olmuştur. 1990’lara gelindiğinde Kıbrıs sorunu, Türk siyasetinde izleri ortaya çıkmaya başlayan, 2000’lerde ise iyice belirginleşen bir yanda “ulusalcı” diğer yanda “küreselleşmeci-AB’ci” kamplaşma/kutuplaşmanın kendisini gösterdiği en kritik alanlardan biri haline gelmişti. Türk siyasetinin diğer alanlarında olduğu gibi, burada da bir yanda TÜSİAD merkezli iş dünyası ve AKP, öte yanda CHP ve DSP gibi merkez sol ulusalcılar ile MHP, BBP gibi ülkücü, Saadet Partisi gibi İslamcı çizgiler taşıyan partiler arasında bir bölünme ortaya çıktı. Silahlı Kuvvetler genelde ulusalcı kesimin merkezinde yer aldığı halde, Annan Planı konusunda yeterince net bir tavır takınmayacak, Genelkurmay Başkanı’nın Türkiye’nin güvenlik ihtiyacını karşılamayan bir çözümün “Türkün Anadolu’ya hapsedilme sürecini tamamlayacağı” yolundaki açıklamasına ve askerlerin Denктаş’ı desteklediklerine ilişkin açıklamalara rağmen,³⁵ Türk askerinin adadan aşamalı olarak çekilmesini öngören Plana açık bir karşı çıkış sergilemeyecektir.

Kıbrıs sorununun devamı ve adada asker bulundurulması, askerinin siyasetteki ağırlığını artıran etkenlerden biridir ve AKP yönetimi bunun farkındadır. Dolayısıyla, çözümün gerçekleşmesi bir yandan askerinin içerideki etkinliğini azaltan bir gelişme olurken, ulusalcılar karşısında alınmış bir galibiyet etkisi de sağlayacak, bu kesimin direncini kırabilecek, küresel gelişmeler karşısında tutunmanın olanaksız olduğunu gösterecekti.

³⁴ “Erdoğan’ın yıldızını Washington’da en fazla parlatan, AB hedefine sarılarak siyasi reformlara öncülük etmesi ve Kıbrıs konusunda (içte karşılaştığı muhalefete rağmen) Annan Planı’nın arkasında durmasıydı.” Yasemin Çongar, “Erdoğan’ın Amerika’da İmajı Düzeliyor,” *Milliyet*, 29 Ağustos 2005.

³⁵ Bilal Şimşir, *AB, AKP ve Kıbrıs*, Bilgi Yayınevi, s. 277.

Üçüncü olarak, başta TÜSİAD olmak üzere Türkiye'deki iş dünyası ve liberal çevreler 1980'lerden beri Kıbrıs sorununun Türkiye'nin sırtında bir yük olduğunu düşünüyorlar, Dışişleri bürokrasisi ve Silahlı Kuvvetler ile Denktaş'ı bu çözümsüzlüğün nedeni olarak görüyorlardı. Özal'ın başarıya ulaşmayan girişimleri dışında, Çiller DYP Genel Başkanı olarak iktidara gelmeden önce, burjuvazinin bu görüşünü paylaşıyor, Kürt sorunu için Bask modelinin düşünülebileceğini söylerken, Türkiye'nin Kıbrıs yükünden de kurtulması gerektiğini savunuyordu. Ne var ki, askerlerin sert çıkışları sonucu bu konuda hemen geri adım atacaktır. Daha sonraki Yılmaz ve Ecevit hükümetleri döneminde açılım yapılması ise zaten mümkün değildi. Dolayısıyla, AKP ile birlikte yeni bir olanak doğmuştu. AKP bu ortamda liberal kesimlerle olan ittifakının bir uzantısı ve sahip olduğu ideolojinin bir parçası olarak Kıbrıs'ta radikal bir dönüşümü başlattı.

Türk siyasetindeki bu bölünme kendisini Kıbrıs Türk tarafında da gösterecek ve Kıbrıs Türk toplumu "Annancılar" ile "Denktaşçılar" arasında bölünecektir. Öncelikle, küresel gündeme uygun olarak Kıbrıs'ta sivil toplumun güçlenmesi ve yükselişi süreci yaşanmaya başlamış, 86 sivil toplum kuruluşu Ortak Vizyon Belgesi çıkararak çözüm yolunda iradelerini ortaya koymuşlardı.³⁶ "Yeter be annem!", "Ayşe tatilden dönsün" gibi sempatik sloganlar eşliğinde Kıbrıs Türk halkının önemli bir kesimi mobilize edilebilmiştir. AKP hükümeti de bu sürece dahil olmuş Mehmet Ali Talat'ın başında bulunduğu Cumhuriyetçi Türk Partisini desteklemiştir.³⁷ Aslında AKP daha önceki hükümetlerin adadaki büyükelçilik aracılığıyla yaptıklarından farklı bir şey yapmıyor, daha önceki hükümetlerin Denktaş için verdikleri desteği bu kez Talat'a yöneltiyordu. Hükümet Özal'dan bu yana ilk kez, Türk kamuoyunda da belli bir saygınlığa sahip olan Denktaş'ı doğrudan hedef alan açıklamalar yapabilmış, Erdoğan Annan Planı aleyhinde Türkiye'de mitingler düzenleyen Denktaş'a "ne anlatacaksan Kıbrıs'ta anlat" diyerek Türkiye'de işi olmadığını söyleyebilmiştir.³⁸

Bu sırada sürpriz bir kararla Nisan 2003'te Türk tarafı kapıları Rumlara açma kararı almış, Denktaş bir olasılık kapılar açıldığında iki kesim arasındaki insani temasın ciddi sorunlar, hatta çatışmalar yaratacağını düşünmüş ve böylelikle tarafların birlikte yaşamaya hazır olmadığını göstermek, hiçbir şey olmazsa, üzerindeki baskıyı hafifletmek istemişti.

Aralık 2003'teki seçimleri CTP kazanınca Kıbrıs'taki statüko değişim sürecine girmiştir. Bundan bir yıl sonra referanduma sunulan Annan Planına, oğlunun geçirdiği

³⁶ Melek Fırat, "Helsinki'den Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri," *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, (Güz 2004).

³⁷ "Mehmet Ali Talat: Erdoğan Avantajımız," *Kıbrıs Postası*, 12 Ocak 2006.

³⁸ Bu açıklamaya oğlu Serdar Denktaş cevap verecektir. "Erdoğan Sözlerine Dikkat Etmeli," *Sabah* 14 Nisan 2004.

trafik kazası sonrasında yatağının başında kaygı içinde bekler gibi, Türk tarafının vereceği oyu aynı kaygıyla beklediğini söyleyen Denктаş'a rağmen Kıbrıslı Türkler % 65 ile onay verdiler.

AB üyeliğini zaten garantilemiş olan Rum tarafının olumsuz oy vermesi Denктаş'ı memnun etmiş olsa da, Türkiye 40 yıldır izlediği politikadan AKP yönetimi altında değişiklik yapmış olmaktadır. Bu sonuç Rumların deşifre olmasını sağlamış olsa da, Türkiye ile yolları ayırıp Rumlarla AB içinde yeni bir devlet kurma çabalarının sonuçsuz kalması Kıbrıslı Türkleri geleceği belirsiz bir ortama ve umutsuzluğa itecektir.

Rum tarafının Annan Planını reddetmesi dış politikada hükümeti belli bir dönem rahatlatmış, sorunun çözümü önündeki engelin Türk tarafı ya da Denктаş olmadığını göstermiştir. Ne var ki, bu aşamada Kıbrıslı Türklere yönelik ambargo ve izolasyonların kalkması konusunda AKP yönetiminin ciddi bir girişimi olmamış, ABD'den bir grup Kongre üyesinin doğrudan uçuşla Ercan havaalanına inmesi ve bundan bir süre sonra Azerbaycan'dan bir parlamento heyetinin ziyareti dışında herhangi bir gelişme olmamıştır. Hatta, AKP Rumların bu olumsuz tutumunu uluslararası platformlarda yeterince vurgulamamış, bunu bir sorun olarak görmemiştir.

Öte yandan, koalisyon hükümetinde bulunan Serdar Denктаş, AKP'ye yakınlığı ile bilinen adadaki müftünün girişimleriyle hükümet dışına itilmiş, böylece Denктаş ailesi, siyasal alandan daha da uzaklaştırılmıştır.³⁹ Dolayısıyla, AKP yönetimi Kıbrıs'ta kendisinden beklenen esnekliği göstermiş, Türkiye'nin içinde ve dışında bunu değiştirmenin bir göstergesi olarak sunmakla yetinmiş, soruna gerçekten bir çözüm getirme, adadaki Türklerin sorunlarını giderecek girişimlerde bulunma gibi konularla ilgilenmemiş, hatta bu avantajlı durumu lehine çevirmeye bile yönelmemiştir.

Sonuç olarak, AKP'nin Kıbrıs sorununda "bir adım önde" olma politikası Rumları zor durumda bırakmıştı ama bunun sonuçlarından Türkiye yararlanamayacak, bir süre sonra Kıbrıs sorunu AB ile ilişkilerde yine sorunlu alanlardan biri olacaktır.

Sonuç

AKP'nin iktidar deneyimi çok yönlülük söylemine rağmen Türk dış politikasının küresel sisteme bağımlılığının yeniden tanımlanması süreci olarak değerlendirilebilir. Soğuk Savaş döneminde güvenlik, coğrafya, strateji ve askerler üzerinden gerçekleşen bu ilişki, Soğuk Savaş sonrasında sivil toplum, spekülasyon sermaye atakları,

³⁹ "Serdar Denктаş: AKP 'Babanı Sustur' Dedi," *Milliyet*, 1 Ekim 2006.

kimlikler siyaseti üzerinden biçimlenmeye başladı. Güvenlik bunun tamamlayıcı bir unsuru olarak özellikle 11 Eylül sonrasında sistemin dayandığı araçlardan biri olmayı sürdürdü.

AKP bu iç ve dış konjonktürde Soğuk Savaş dönemi pratiğini bir şablon, model sürdürmüş ancak içeriğini değiştirerek kendi dönüşüm modelini Batı sistemine stratejik bir değer olarak sunmuştur. Yani, İslamcılar Türkiye’de dönüştürülebilirlerse, başka yerlerde aynı çizgi bire bir izlenirse de, benzeri dönüşümler gerçekleşebilirdi.

Çok genel bir ifadeyle belirtmek gerekirse, Türk dış politikası çok boyutlu bir çizgiye geçmemiş, stratejik bir derinlik kazanmamış, yalnızca küreselleşme sürecine yeni bir koalisyonla daha derin bir entegrasyon girmiştir. Bu sürecin gerektirdiği aktiviteyi içeriğinden soyutlayarak, tek başına pozitif bir gelişme olarak olumlamak mümkün değildir.

Bu çok boyutluluk zaten ağırlıklı olarak Orta Doğu bölgesiyle sınırlı kalmış, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Uzak Doğu’ya yönelik uzantıları çok geri planda kalmıştır. Tersine Türkiye’nin çok daha yakın bir coğrafyasında Irak’a yönelik olarak İncirlik’i ABD uçuslarına açmak dışında bir politikası kalmamış, Kıbrıs sorununda geçici bir rahatlamanın ötesine geçilememiş, Türkiye tekrar pozisyon kaybına uğramaya başlamıştır.

AKP Türk siyasetinde Özal’dan bu yana görülen en az milliyetçi, en pragmatik çizgiye sahip iktidarlardan biri olmuştur. Türkiye’de milliyetçi/ulusalcı duyguların yükseldiği bir ortamda⁴⁰ AKP bu özelliğiyle de önem ve değer kazanmıştır. ABD bu kritik dönemde özellikle milliyetçilik ile İslamcılığın ittifakından çekinmiş, İslamcılar neoliberalizmle, Kemalistlerden çok daha iyi uyuşarak sisteme büyük ölçüde entegre olabilmişlerdir. Diğer bir deyişle, İslamcı hareket içindeki milliyetçi öğeler AKP ile birlikte ayıklanabilmiş, dış politikada AKP çok az partinin yerine getirebileceği Kıbrıs sorununda olduğu gibi politika değişikliğine gidebilmiştir.

Son bir faktör olarak, AKP döneminde neoliberal dönüşümde büyük yol kat edilebilmiş, özelleştirme sürecinin sonuna yaklaşılmış, Türkiye’nin (iç ve) dış borç yükü dış politikadaki hareket alanını giderek daha da sınırlamaya başlamıştır.

⁴⁰ ABD’de bu kaygıyı yansıtan bir çalışmaya örnek. Alan Makovsky, “Turkey’s Nationalist Moment,” *The Washington Quarterly*, Sonbahar 1999.